

AZ URVACSORA KÉRDÉSE.

A REF. KONVENTI VITA MEGVILÁGITÁSÁRA.

IRTA

DR. LENCZ GÉZA

EGYET. TANÁR, DEBRECZENI REF. KOLL. IGAZGATÓ.

DEBRECZEN

HOFFMANN ÉS KRONOVITZ

KÖNYVNYOMDÁJA ÉS KÖNYVKIADÓHIVATALA

1916.

AZ URVACSORA KÉRDÉSE.

A REF. KONVENTI VITA MEGVILÁGÍTÁSÁRA.

IRTA

DR. LENCZ GÉZA

EGYET. TANÁR, DEBRECZENI REF. KOLL. IGAZGATÓ.

DEBRECZEN

HOFFMANN ÉS KRONOVITZ

KÖNYVNYOMDÁJA ÉS KÖNYVKIADÓHIVATALA

1916.

E 1844

A kérdés történeti s kritikai ismertetése.

Az úrvacsorai kérdés eldöntése a nagy nyilvánosság elé tartozik, szerves része ez annak a munkálatnak, melyet ref. egyetemes konventünk megbízásából annak egyetemes liturgiaügyi bizottsága készít s melyre nézve immár egységes megállapodás jött létre, kivéve az úrasztalához járuláskor felteendő kérdéseket.¹ Egyházunk szervezetéből folyik, hogy ilyen esetekben joga van és kötelessége a közvéleménynek megnyilatkozni, hiszen a régóta húzódó ügy tárgyalásai közben maga a konvent is jegyzőkönyvébe vette a nyilvánosságra hozatalra vonatkozó kívánságát.

¹ A dolog historikuma ez: A 2-ik budapesti zsinat megbízta a konventet egy ágendás könyv szerkesztésével. Az 1911. évi konventi jegyzőkönyv 459. kv. lapjain van közölve az egyetemes liturgiaügyi bizottság idevonatkozó javaslata. A munkálat 1913-ban (l. 126. sz. áprilisi konventi határozatot) a püspökökből alkotott bizottságnak adatott ki bírálat végett s a püspöki kar javaslata az 1915-iki májusi konventi ülésre (447. kv.) el is készült. Egyéb kifogások mellett a munkálat teljesen új szöveget ajánl az úrvacsora vétele alkalmával felteendő hitvallástételi kérdések gyanánt. Az eltérések egyeztetése céljából az eddigi két bizottságból közös bizottságot alkotott a konvent (140. sz. határozat), mely az eltérő pontokra nézve csakugyan megegyezett s a fentemlített úrvacsorai kérdésekre nézve is új, kompromisszumos javaslatot terjesztett elő. A két bizottság megegyezését a konvent magáévá tette s így az ágendás könyv ügye befejezést nyert egy kérdés kivételével. Nevezetesen a felteendő kompromisszumos úrvacsorai kérdések a konvent plénuma előtt kifogásoltattak és pedig a liturgiai bizottság eredeti javaslatának előtérbe állításával. Ugy, hogy ezeknek a kérdéseknek formulázására az előbbi, egyesített bizottsághoz még a főgondnoki kar is hozzájárul s így fogják majd a konvent elé terjesztendő szöveget megállapítani. Nem kívánunk a bizottság összealkotásához hozzászólni. Hiszszük ugyanis, hogy bár a tagszámnövelés tulajdonképpen a püspöki kar állásfoglalásával szemben a liturgiai bizottság javaslata, védemében történt, nem majorizálás fogja eldönteni a kérdést, hanem a kölcsönös megértés, ilyen nagy, szent dolgokhoz fűződő s az egész lelki életet igénybe vevő meggyőződés tisztelete — aminthogy másként nem is szabad a döntést meghozni.

Gyülekezeteink egyházi életének különben is legkiemelkedőbb mozzanatai közé tartozik az úrvacsora vétele, melynek lelki harmóniában való élvezete senkire nézve sem lehet közönyös. Részemről pedig a kérdésre annyival nagyobb súlyt kívánok helyezni, mert úgy látom, hogy mögötte nagy elvi ellentétek kívánnak érvényesülni. A konventi vitából ismert ellentétek oly arányúak, hogy azok egyik részén a régi hitnek tökéletes feladását jelentenék. Ám legyen, csakhoggy világosítsuk fel felőle a közönséget. Mindenesetre jóval szűkebb keretben mozog felvett kérdésünk, de épen az említett nagyarányú háttér figyelembevétele mégis a dologgal való beható foglalkozást ajánl. Hadd adjuk tehát először rövid jellemzését az ellenvéleményeknek.

Az egyetemes liturgiaügyi bizottság kétségkívül olyan formulárét akart megállapítani, melyet minden egyháztag a maga számára elfogadhat s ezt úgy értelmezte, hogy csak annyi hit-tartalmat vett bele az úrvacsorai kérdésekbe, amennyit bármely embernek hite megbir. Pusztá lélektani folyamat kifejezőivé tette tehát a felteendő kérdéseket, melyeknek az üdvtörténettel csak a kifejezések szerint van összefüggése, anélkül, hogy azoknak a történeteknek jelenre vonatkozó érvénye elismertetnék. Így jött be hitvallástételül:²

1. hogy az úrvacsorázó magát gyarlónak és bűnösnek hiszi és hogy Isten kegyelme nélkül haláltól és kárhozattól meg nem szabadúlhat;

2. hogy Istennek kegyelme megjelent nekünk a Jézus Krisztusban, ki halála által a benne hívőknek bűnbocsánatot s örök életet szerzett.

3. A harmadik kérdés, mely Isten dicsőségének rendelt életfolytatást tesz kötelességévé, szószerinti szövegében megmaradt

² Konventi jegyzőkönyv 1911. ápr. 464. l. szerint a szószerinti szöveg ez:

„Hiszitek-e és valljátok-e, hogy ti magatokban mindenestől fogva gyarlók, esendők és bűnösök vagytok, kik a saját erőtökből Isten ítélőszéke előtt meg nem állhattok és ha Isten rajtatok kegyelméből meg nem könyörül, büntetést, halált és kárhozatot érdemeltek?

Hiszitek-e, valljátok-e, hogy Istennek ez a kegyelme megjelent nekünk a Jézus Krisztusban, aki az ő halála által bűnbocsánatot és örök életet szerzett mindazoknak, akik hisznek őbenne?

Igérítetek-e, fogadjátok-e, hogy ti e kegyelemért háládatosságból egész élteteket az Urnak szentelitek és már e jelenlevő világban mint az ő megváltottjai, az ő dicsőségére éltetek?”

s így vita tárgyát nem képezte. A keresztyénnek Isten dicsőségére rendelendő életével alább mi sem foglalkozunk.

A liturgiális bizottság egyetemesen érvényesnek tervelt formulájában tehát tulajdonképen csak a két első kérdés a hitvallás-tétel, ez pedig többet nem mond ki, minthogy nincsen ember hiba nélkül, azonban Isten kegyelmes, amit megmutatott abban is, hogy szent fiát érettünk halálra adta; Isten kegyelmének vagy szeretetének eme legmagasabb ténye bizonyosság mindazoknak örök élete felől, akik a Krisztus hitéből valók. Más szavakkal ez a formularé teljesen a liberális theologia dogmatikai felfogását tette magáévá s ezt a dogmatikai nézetet akarja általános érvényűvé tenni. Dehát kérдем, mi összefüggése van így az úrvacsorának a Jézus halálával? Semmi egyéb a Jézus halálának emlegetésénél, amely lehet erkölcsileg utólérhetetlen szép, sőt az isteni kegyelem felséges bizonyossága, de egyfelől alázatosság helyett az emberi erőre s tehetségre fekteti a súlyt, másfelől teljes üdvbizonyosságot nem nyújt, mert hiszen mégis embertől függő feltételhez köti azt. Csak mellesleg jegyzem meg, hogy a liberális irányzatnak külföldön is megvan az istentisztelet átalakítására irányuló hasonló törekvése, de még eddig a hagyományos egyházi felfogással szemben semmi sikerrel nem járt; ami különben annyival elviselhetőbb, mert hiszen a kifejezések csak formák, melyeknek a maguk értelme szerinti magyarázatához a liberális irányzatúaknak megvan módjuk és alkalmuk úgy, hogy az ő formulázásuk eddig sehol nem található.

Azonban a liberális dogmatikai felfogás mellett másik jellemző vonása is van a liturgiaügyi bizottság véleményének s ezt az előadó úr úgy fejezi ki, hogy a kérdésekben „az úrvacsorázó ember hittapasztalatának lélektani folyamata jut kifejezésre”.³ A kifejezést jó lesz megfigyelní. Tehát az úrvacsorázás alkalmával érezt hittapasztalat lenne azonos a fent jellemzett kérdések tartalmával. Honnan veszi előadó úr ezt alapul? Mert hiszen ez valami egészen új dolog. *Mi eddig a Krisztusról való bizonyosságtétel gyanánt fogadtuk el a kérdéseket s rájuk adott feleleteket!* Persze, ilyen törekvés mellett Krisztusnak magának, az ő általa végzett üdvtevényeknek fontossága nincs, fides historica, történelmi hit az, mondják; annál nagyobb súly esik aztán a lelki

³ Ref. Szemle 1916., 22. sz., 343. kv.

átalakulás rajzára, melyet a Szentlélek oekonomiája szubjektív oldalának is neveznek és amely fatálisan hasonlít a methodisztikus megtérési élményhez.⁴ Arról kell az úri szentvacsorában is vallást tenni, amiről a heidelbergi káté 2-ik kérdése, persze más vonatkozásban szól, t. i. hogyan igazultunk meg, vagy pusztá lélektani kifejezést használva, hogyan tért meg az ember. Mert hiszen itt többé nem a Szentlélek munkájáról, hanem pusztá lélektani folyamatról van szó. És hogy mennyire nélkülöz az úrvacsorája minden üdvtörténeti vonatkozást, még mikor annak magjául a Krisztussal való egyesülés (*unio mystica cum Christo*) állítatik is, bizonyítja az a gúny, mellyel a liturgiaügyi bizottság előadója a püspöki kar véleményét s közelebbről a feltámadás hitét illeti.⁵ Alábbi törekvésünk épen az lesz, hogy kimutassuk ennek az úgynevezett lélektani folyamatnak a történelmi hittől való elválaszthatatlanságát s az egyoldalú pszichológiai momentumok hangsúlyozásának veszedelmes voltát.

A liturgiális bizottság véleményével nyilvánosan a püspöki kar helyezkedett szembe. Ugylátszik, a püspöki kar álláspontja az volt, hogy a kérdéseknek az egyház dogmatikai hittartalmát kell kifejezésre juttatniok, vagy más szavakkal hitvallástételnek kell azoknak lenniök. Ebből kifolyólag a kérdések tartalmát így állapítják meg:⁶

1. Az első ember esete miatt minden emberre kiáradott bűn és bűnösség (eredendő bűn),

2. Jézus elégtétele élete és halála alapján,

3. Krisztushoz hasonlóan feltámadás és örök élet.

A szubjektív oldal kifejezésére szolgált ezekhez az üdvtényekhez mindenik kérdésnél e kérdés: hiszitek-é? valamint a felelet: hiszem és vallom.

Tudjuk, a püspöki kar eme kívánalma régi történelmi alapokra

⁴ Lehetne ezt látszólagos összeköttetés keresésének tartani bizonyos körökkel, kiknek vallásos meggyőződését mi tiszteljük s belmissziós törekvéseit helyeseljük s kiket épen azért kérünk, hogy ne azonosítsák magukat azokkal a túlzókkal, kiket alább Luther után enthuziasztáknak, vagy a nálunk helytelenül használt szó után pietistáknak nevezünk s megtérésről szóló nézetük miatt kifogásolunk. Egyébként a pesti egyházmegyei lelkészi értekezlet hatalmas állásfoglalása után (l. Lelkészegyesület 1916., 42. sz.) ilyen félreértés ki van zárva.

⁵ Ref. Szemle 1916., 22. sz., 343. kv.

⁶ Konventi jegyzőkönyv, 1915. május, 448. l.

támaszkodott,⁷ csak a kifejezésekben van rajta bizonyos újítság. Nemcsak hanem a jelenben élő egyházi köztudat is mellette nyilatkozott immár, mikor a liturgiaügyi bizottság által ajánlott újabb formula helyett még mindig a régit használja. Pusztán a tapintat és előzékenység kifolyása tehát az a kompromisszum, mely az új bizottság megegyezése folytán létrejött.

1. Hiszitek-e, hogy az Istentől igazságban, szentségben és ártatlanságban teremtett első embernek esete folytán ti magatok is mindenestől gyarlók, esendők és bűnösök vagytok, kik saját erőtök ből Istent élő széké előtt meg nem állhattok, sőt büntetést, halált és kárhozatot érdemeltek?

2. Hiszitek-e, hogy Isten a bűnös emberen megkönnyörülvén, az ő szent Fiát, az Ur Jézus Krisztust tiérettetek testben elbocsátotta, kinek egyszeri tökéletes áldozatával a bűnnek hatalmát és a kárhozatnak erejét elvette s titeket ingyen kegyelméből a Jézus vérének érdemeért hit által megigazít?

3. Hiszitek-e, hogy Isten, aki feltámasztotta az Ur Jézus Krisztust, általa minket is feltámaszt a halálból és halandó testiünket halhatatlanságba öltöztetvén, általvisz az örök dicsőségbe?

Mennyiben képez most már ez a javaslat kompromisszumot? Érdekes e tekintetben az előadó véleménye, ki azt mondja, hogy benne „a masszív dogmatizmus csak aláfestésként jelentkezik“. „Masszív dogmatizmus“ alatt itt ő persze az üdvőtörténeti tényeket érti és igaza van, hogy ezek pusztán „aláfestést“ képeznek, azaz tetszés szerint értelmezhetők.

⁷ A kérdések ilyen alakban találhatók már Milotai Nyilas Istvánnál († 1623.): Agenda stb. az úrvacsorára. Manapság a Révész B. Egyházszerartartási beszédek és a Vadas-Nagy Péter-féle Erdélyi Agenda hasonlszemlémű kérdései csaknem általánosoknak mondhatók. — Dunamelléken és Tiszántúl használatos még a Fördös és talán a Czinke-féle Agenda. Ez utóbbi azonban csak szórványosan, mert a Tiszáninnen (és a Dunántúl is több helyt) a Révész-féle Agenda van elterjedve. Ez is bizonyítja, mennyire nincs jogosultsága a liturgiaügyi bizottság véleményének, mert hiszen ezek a kérdések a Czinke-féle ágendás könyvben egyáltalán nem tudtak népszerűvé lenni. A velök való kísérletezés hiábavalónak bizonyult, most tehát hatalmi szóval kell őket elfogadtatni? Fenti kritikánkban különben megadtuk a sikertelenség okát is. Magyar népünk szellemével, gondolkodásával épűgy nem fér össze bármiféle megtérési processzus előtérbe állítása, mint a hívő lélek bizonyásgtétéle a dogmatikai liberálizmussal nem egyezik meg.

Az első kérdésre nézve a liberális theologia győzött. A kifejezés persze így hangzik: „az Istentől igazságban, szentségben és ártatlanságban teremtet első embernek esete folytán“, mindezek a kifejezések azonban tudvalevőleg a liberális theologia szótárában is benne találhatók s az értelemnek meglehetősen határozott utat mutat a „miatt“-nak „folytán“-nal való felcserélése s a folytatás: „ti magatok is mindenestől fogva gyarlók, esendők és bűnösök vagytok“. Egyházi állásponton inkább a bűnösnek kellene elől állani, melynek folyománya aztán az emberi természet gyarló, esendő volta. A bűnnek eredendő voltáról ezek szerint nincs szó. A „saját erőtökből“ stb. kifejezés pedig csak bizonyos segítség szükségére látszik utalni.

A második kérdés tartalmazza az elégtétel tanát, de lehet el is magyarázni belőle: az isteni könyörület képezi a Krisztus küldetésének alapját, akinek egyszeri tökéletes áldozata érthető küldetésére, tökéletes kijelentésére a fentebbiek után, mialatt a püspöki kar kifejezése: „az ő egyszeri, tökéletes áldozata“ bizonyosan a halálra vonatkozott. De ha a halálra vonatkozik is, magyarázatot ad az előadó a liturgiaügyi bizottság értelme szerint: „ki (t. i. Krisztus) az ő halála (s hozzá kell még tenni: feltámadása) által bűnbocsánatot (váltságot) és örök életet (üdvösséget) szerzett mindazoknak, akik hisznek őbenne“, — *azaz akiket a hit összekapcsol övele*. Nem Krisztus áldozata, hanem az ő hite a fő, mint a váltság megszerzésének útja, úgy, hogy tehát a halál nem az isteni harag büntetése volt, hanem egy új mód, ahogyan a bűn halálából az ember megváltatik s életre jut. Hogy mily kettős értelme lett itt a hit által megigazít kifejezésnek is, első pillanatra látható.

A harmadik kérdés Krisztus feltámadásából indulván ki, a halandó testnek halhatatlanságba öltöztetését s örök dicsőségbe átvitelését mondja ki, ahol a liberális theologia előtt ismét egyedül a „halandó testenek halhatatlanságba öltöztetése“ lehet kifogásolni való, mert itt tényleg a „halandó“ testenke valami átalakulásáról van szó, legalább is a személyes fennmaradás hite ki van mondva, ami azért mégsem lehetett volna megbotránkoztató, mert enélkül csakugyan nem lehet keresztyénség; másfelől van elég tér hagyva, hogy a halhatatlanságba öltöztetést ki hogyan gondolja? Az előbbi kifejezéssel: „aki feltámasztotta az Ur Jézus Krisztust, általa minket is feltámaszt a halálból“, nincs semmi baj liberális részről, a leg-

közelebbi Prot. Szemle⁸ megadja idevonatkozólag a kérdéssel kapcsolatban a magyarázatot: „a hitnek nem tárgya a Krisztus feltámadásának ilyen vagy olyan leírása . . . a hit tárgya az élő és megdicsőült, *tehát* a halottaiból feltámasztott Krisztus; a hitnek nem tárgya az, hogy az én testem így, vagy úgy . . . támad-é fel, hanem csak az, hogy az Isten az élet Istene, benne mindenek élnek s én is élek“. A „halálból feltámadás“ fogalma elvékonyítható akár a pusztá emlékezet fentmaradásáig.

Hogy ezek szerint a kompromisszum teljes volt, fentiekből látható. Szó sincs róla, hogy orthodox egyházi felfogást találunk itt. Azokban a kérdésekben „az eredendő bűn mythologikus formulázása, a váltságnak juridicus helyettes elégtételi kiélezése“ nincs benne; testi feltámadás helyett is egyéni fentmaradás tanítottatik, úgy hogy ezekbe a kérdésekbe bátran bele lehetett volna nyugodni épen liberális theologiai állásponton. Másfelől egyházi állásponton sem lehet azok ellen kifogást tenni. Igaz, hogy a püspöki kar eredeti javaslata bizonyos átalakuláson ment keresztül, de az eredetileg tervezett értelem magyarázatának lehetősége megvan s mivel legtöbb kitétel mégis a püspöki javaslatból vétetett át, tehát minden időkre biztosítva van az is, hogyan akarták azt a szerzők érteni. Ugyanaz az eset áll itt fent, mint a konfesszióknál, melyeket szintén különféle képen magyarázgatnak, jóllehet a reformátoroknak határozott értelmezésük megvolt. Erről azonban majd még szólunk.

Ezzel szemben a liturgiaügyi bizottság kérdéseinek erőszakolása nem egyebet jelentene, mint a másik féltől is pusztá lélektani folyamatról szóló vallástételnek kívánását, viszont a keresztyénség minden történeti fundamentomainak mellőzését, sőt a dolog ilyen élére állítása mellett azoknak egyenes megtagadását. S hogy ez nem menne a hivatalos felsőség erőszakolása, tehát lelkiismereti kényszer nélkül, bizonyítja a Czinke-féle Agendás könyv használaton kívülsége, valamint a pesti egyházmegye már említett állásfoglalása. A létrejött kompromisszum felbontása tehát erősen a liberális dogmatikai álláspont érvényrejuttatására irányuló törekvés színezetét viseli magán. Hiszem azonban, hogy a kölcsönös megértés nincs kizárva s fel sem tételezem, hogy kielégítő magyarázgatások után ez valósággal is el ne következzen. Mivel pedig meggyőződésem, hogy további engedékenységre menni az egyik

⁸ Prot. Szemle 1916. 394. lap.

fél véleményének a másakra oktrojálása nélkül nem lehet, mert hiszen egyházi felfogást a másik formába belemagyarázni lehetetlen, a kimagyarázásnak fenti útját vagyok bátor megkísérteni.

Távol áll tőlem a gúnyolódásnak, a lekicsinylésnek, lesújtó kritikának az a hangja, melyet egyházi folyóiratainkban többször látunk. Pár megjegyzést azonban idevonatkozólag előre kell bocsátanom. Legfőbb érv az egyházi felfogás ellen rendesen, hogy a keresztyénség nem dogma, hanem élet,⁹ mintha valaha állította volna valaki az ellenkezőt s mintha az ő- és újtestamentomi kegyeseknek épűgy, mint a reformátusoknak valaha más lett volna a vallás, mint élet; csak hogy a vallásnak ez az élete nem valami önkényes pszichológiai tünet, nem is közvetítés nélküli. A keresztyén hittapasztalat évezredek óta nem változott s az isteni üdv kijelentés zárt lefolyásához csatlakozik. Szent hitünk ugyanis, hogy „az emberiség méhében preformált ama primitív gondolatnak“ tökéletesebb kifejtését nem a mai kor „látnokainál, titokfejtőinél“ találjuk meg, hanem az emberiség vallásosságában inkább satnyul, degenerálódik s Isten különös kegyelmi eszközei voltak azok, kik azokban a „gyermekálmokban“, „ifjúkori intuiciókban“ a keresztyénség alapvető élményeit reánk hagyták. És tiltakoznunk kell az ellen, hogy akár valaki a maga modern felfogásával előálljon és aztán csalódásnak, együgyűségnek, ha nem épen képmutatásnak s hazugságnak nevezze mindazt, ami az ő vallásos életének kamarájából hiányzik, akár Luther által úgynevezett entuziaszták támadjanak s úgy gerálják magukat, mintha az ő szubjektív tapasztalataik lennének mindenek felett egyedül igazak.

Amit most elmondottunk, azt a reformáció formális principiumának is nevezhetnők. A keresztyénségnek megvan a maga formális okmánya, az Írás, aki azt el nem ismeri, az nem keresztyén. Abban az Írásban foglaltatnak a keresztyénség alapvető élményei, azok elevenedtek meg, lettek élővé a reformátorokban, azoknak a hatalmas lelki jelenségeknek utánérzésére kell törekednünk szerény magunknak. Hogy a modern ember gondol-

⁹ Ez a kifogás annál banálisabb, minthogy az egyházi felfogás szerint tudvalevőleg megvan az úrvacsorázásnak szubjektív oldala (l. lentebb.) Megjegyezzük, hogy mi egyházi felfogás szerint sohasem valami merev formulát értünk, hanem a pozitív keresztyénségnek alap gyanánt elfogadását. Megmerevedett dogmák a protestantizmussal nem férnek össze, viszont egyház pozitív hit nélkül nem állhat fent. Ám legyen teljesen szabad a vizsgálódás, de az egyháznak magának pozitívnek kell maradnia.

kozásának semmi szerepe nem lenne itt, azt távolról sem mondtuk, hiszen nem holt dogmát, hanem életet akarunk mi is. Valami mesés elkülönítését láttuk e vita folyamán a történeti (historica) és megigazító (salvifica) hitnek. Az üdvtények abszolúte nem tartoznak a megigazító hithez, hanem a történetihez. Ez pl., hogy Jézus énértem halt meg, énértem támadott fel testiképen, inkább az elhívés, mint a hit tárgya, masszív dogmatizmus, mely aláfestésként a kompromisszumos javaslatot is jellemzi, amely helyett talán a hit tárgya lehetne Jézus erkölcsi nagysága a halálban s az, hogy ő él. Hogy aztán hogyan él a Jézus és hogyan fog ő is benne élni, ez teljesen a modern ember hittapasztalatának marad fenn.

Hát kérem szépen, ez nem egyéb, mint minden történelmi alapnak lábaink alól való kirugása. Régi dolog, hogy a liberális theologia s e tekintetben teljesen vele egyetértőleg a pietizmus semminemű történelmi fejlődés iránt érzékkel nem bír. Vallásos élmények dolgában önmagán túl nem megy, mindenkiben önmagában van a vallásos kijelentés alapja s a vallásos élet törvénye. Nem az emberi szellem fejlődéséről van itt szó, amelynek magunk is minden téren barátjai vagyunk, hanem a teljes talajnélküliségről épen olyan téren, a vallásin, ahol a lelki tapasztalatok sokszorosán garanciára szorulnak. Ezerszer megbosszúlta már magát ez a történelmietlenség s az önmagában bizakodó ész ismét ide tér vissza. E tekintetben a racionálizmus szélsőségei és a jámbor együgyűség babonáskodása, kóborló szellemekben való hite elég példát nyújthatnak.

Hadd mutassuk mi ki ezzel szemben a történelmi fundamentumot magukban a szereztetési szavakban, hogy aztán az unió misztika helyes (kálvini) fogalmát megérthessük s az így nyert alapelvek istentiszteleti alkalmazására rámutathassunk.

A szereztetés szavai.

Az úrvacsoráról tudvalevőleg a legrégebb tudósítás a Pálé. A valószínűleg 57-ben írott első Kor. levél 11. r. 23--25.-ben található az, mialatt az evangéliumok későbbiek. Közülök a Lk.-féle szöveg¹⁰ a Páléval egyezik, ismét azonos aztán a Mt.—Mk.-féle

¹⁰ Lk. 22, 19, 20. Lk. 22, 15—18.-ról itt nem szólunk.

szöveg.¹¹ Érdekes, hogy a liberális theologia, mely úgy ragaszkodik pl. a feltámadás történetéhez Pál elsőbbségéhez, ugyanitt a két első evangéliumnak adja az elsőbbséget. Pedig az evangélisták korában régen bevezetett intézmény volt a ker. gyülekezetekben az úrvacsora, úgy, hogy ők az evangéliumi elbeszélések rendjén inkább magának a történeti momentumnak kiemelésére, mint a pontos lefolyás előadására törekedtek. Ezzel szemben Pál hangsúlyozza: „*Én az Urtól vettem*“, előre állítván így a saját személyét, kitől tanulták a korinthusiak az úrvacsora kiszolgáltatásának módját s kinek az Ur volt a tekintélye; az Ur-ra vihető tehát vissza az a szöveg, melyet közöl. Még pedig nem közvetlen közlésről van szó,¹² hanem biztos és általános gyülekezeti hagyományról. Ugy, hogy ha nem az apostolok közös meggyőződése lett volna a Pál által adott szöveg, bárki azonnal megcáfолhatta volna. Ezek szerint méltán használja református egyházunk a páli szöveget az úrvacsoraosztás alkalmával. Mindazonáltal, hogy ne látszassunk „inkább páliaknak, mint jézusiaknak“ lenni, szívesen vesszük alapúl a Mt.—Mk.-féle szöveget, annyiival inkább, mert meggyőződésünk szerint csak lényegtelen különbségek vannak a két szöveg között. Azonban önként érthetőleg csak a reánk nézve fontos momentumnak kiemelésére szorítkozunk.

A szereztetés maga a páskavacsorával van összekötésben, amelyet az Ur „*kívánva kívánt tanítványaival elfogyasztani*“,¹³ amellyel aztán ő a maga vacsoráját bevégeztetnek tekinti, úgy, hogy a tanítványok még esznek,¹⁴ mialatt az Ur fölhangy az evéssel és ivással, hogy földi szőlő terméséből többé ne egyék.¹⁵ A Pál-féle szöveg ezt úgy fejezi ki, hogy előbb vacsorázott, t. i. Jézus,¹⁶ vagyis a páskavacsorától elkülönözten, miután azt

¹¹ Mt. 26, 26—29.; Mk. 14, 22—25.

¹² *παρέλαβεν ἀπὸ τοῦ κυρίου* (1. Kor. 11, 23.) kifejezés ezt sejteti, ahol *παρά* praep.-nak kellene állania, ha magának az átadónak cselekményéről volna szó, mialatt az *ἀπὸ* azt jelöli, akitől származtatják végeredményileg a cselekményt, ha nem közvetlenül Pál vette is azt tőle. V. ö. Bachmann: Der I. Br. Pl. an die Kor. 367. kv. izt. Ezzel szemben Gal. 1, 11, 12.

¹³ Lk. 22, 15. Az ellenérveket lásd: Schiele, Die Relig. in Gesch. u. Gegenw. Abendmahl.

¹⁴ Mt. 26, 26. Mk. 14, 22. Persze *ἐσθιόντων αὐτῶν* azért szintén a vacsora előrehaladott stádiumára mutat.

¹⁵ Mt. 26, 29.; Mk. 14, 25.; Lk. 22, 18.

¹⁶ 1. Kor. 11, 25. V. ö. Lk. 22, 20.

bevégezte, fogott hozzá egy különös cselekményhez. Már maga ez az összekapcsolódás útmutatásul szolgálhat. Amint ugyanis Izraelnek egész hite Isten különös, a történelemben megbizonyított üdvényeihez csatlakozott, úgy csatlakozik most az újszövetség egy kiábrázolt üdvényhez.

Az Ur ugyanis kenyeret vesz elő¹⁷ és miután szokásosan hálát ad, megtöri azt. A megtörés természetesen arra szolgál, mint közönségesen az lenni szokott, hogy elossza a kenyeret tanítványainak.¹⁸ És mégis valami különös jelentőségűvé lesz az oda nyújtást kísérő szavak által: „*Ez az én testem*“. Mt. és Mk. közelebbről nem fejt ki, hogy a kenyér és Jézus teste között honnan van az összefüggés, miért lehet a kettőt azonosítani. Azonban a helyzetet figyelembe véve, amint az Ur a megtört kenyeret oda nyújtja, nem lehet a magyarázat más, mint ami Pálnál található: „*ez az én testem ti érettetek*“,¹⁹ vagy amint Lk. bővebben körülírja: „*mely ti érettetek adatik*“,²⁰ annyival inkább, mert a megfelelő kifejezés a pohárnál ott található. A megtört kenyér tehát Jézus testének érettünk való szétrombolását ábrázolja, ezzel Jézus halálára emlékeztet bennünket. Eltekintve természetesen attól, hogy Jézus teste nem töretett meg, méltán nevezték azért az apostoli korban az úrvacsorát *a kenyér megtörésének*.²¹ Egyébként liberális részről is elismertetett, hogy e tekintetben a páli és evangéliumi szöveg között értelmileg kevés különbség van s részünkről, mint fentebb mondtuk, mi a pálit tartjuk az eredeti szövegnek. Ha pedig ekként üdvényekről van itt szó, semmi sem jogosít fel, hogy pusztá lélektani folyamatot csináljunk belőle.

A cselekménynek magának aztán értelme ez: A szavak a páskavacsora egyik alkotórészét mutatják fel szimbolikusan Jézus teste gyanánt. Ami tehát addig az egykori páskára emlékeztette a vacsorában résztvevőket, annak ettől fogva a Jézus testére való emlékeztetésnek kell lennie. Vagyis a páska helyére

¹⁷ A szövegben névelő nélkül, mialatt a 27-ik versben „a“ pohárról van szó, valószínűleg, mivel csak egy serleg volt kéznél, melyből aztán mindenki ivott. Zahn: Das Ew. des Mat. 692. 51. jegyzet.

¹⁸ V. ö. Jer. 16, 7.; Sir. 4, 4.; Mt. 14, 19. parall.; Mt. 15, 36.; Lk. 24, 30.; Csel. 27, 35. Ez tehát nem valami különös sajátága az úrvacsorának.

¹⁹ 1. Kor. 11, 24.

²⁰ Lk. 22, 19. Szövegkritikailag persze kifogásolják, de ránk nézve itt nincs jelentősége.

²¹ *κλίσις τοῦ ἄρτου* Csel. 2, 42—46.

lépő, jövő számára adott rendelkezésről van itt szó. Ugy, hogy ez az azonosítás már magában foglalja az ismétlésre való utasítást, amelyet Pálnál találunk: „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*“. Intézményszerű²² rendelkezést látunk itt az Ur részéről, hogy annak alapján aztán tanítványai megkülönböztessék magukat.

Újólag történt hálaadás után, ami alatt persze nem valami felszentelési formulát kell érteni, veszi az Idvezítő a poharat, ezt mondván: „*Ez az én vérem, szövetségnek vére*“.²³ A kifejezésnek közelebbi jelzésére szolgál, hogy az „sokakért“ ontatik ki,²⁴ ami Pálnál a kenyérhez tett jelzésnek megfelelőleg nem található és az egyedül Mt.-nál olvasható „*bűnök bocsánatára*“, aminek folytán Jézus áldozata engesztelő áldozattá lesz,²⁵ melynek alapján az Istennel való szövetség létrejön. Így szolgál tehát Krisztus vére egy Istennel való új szövetség megpecsételésére, épen úgy, mint a Sinain történt áldozat vére a régié volt.²⁶ Ismét üdvényről van tehát szó s nem lélektani folyamatról. Természetesen az így nyert kiengesztelődés egyszersmindenkori, aminek előfeltételezése képezi az egész szakasznak az alapját. Hiszen nem valami társadalmi szerződésről van szó, hanem Isten kegyelmi rendelkezéséről, melyet az emberekkel szemben magára vállalt.²⁷

Hogyan értsük azonban a bor és Jézus vére közötti hasonlóságot? Mert hiszen a bort meg kell inni, már pedig az áldozati vér megivása teljesen elképzelhetetlen, sőt útálat lett volna az izraelita előtt. Aztán áldozatnál a vért kiöntötték, mialatt itt Jézus részéről nem ez a rendelkezés találtatik: a kenyér megtörésével nem a bor, vagy vér kiöntése a pohárból áll szemben, hanem *Jézus vérének kiontatása*. Valami további hasonlóságot kell tehát keresnünk egyfelől a kenyér és Jézus teste, másfelől a pohár és Jézus vére között. Figyelembe kell venni, hogy az úrvacsorája

²² 1. Kor. 11, 24. V. ö. Lk. 22, 19.

²³ Mt. 26, 28. Mk. 14, 24. Így fordítható, ha a *τῆς διαθήκης* előtt nem áll is ott a *τὸ*. Egyes kéziratok *καὶ νῦν* szava a *διαθήκης* előtt valószínűleg 1. Kor. 11, 25-ből került az ev.-ták szövegébe, mint önként érthető dolog.

²⁴ A *παρὰ* vagy *ὑπὲρ πολλῶν* kifejezésnek nincs korlátozó értelme V. ö. Róm. 5, 15. kv. és 18. v.-ben a kifejezések váltakozását.

²⁵ Lev. 17, 11.; Zsid. 9, 15. 22.

²⁶ Lev. 17, 11.; Jer. 31, 31. kv.; Zak. 9, 11.; Zsid. 8, 8. kv.; 9, 15—20.

²⁷ Részünkről nem érthetjük az úrvacsorát másképen 1. Kor. 10, 16. kv. alapján sem.

azon kor számára adatott, amikor a gyülekezet Jézus halála és paruziája között az ő Urától elválasztva lesz²⁸ és így „a messiási vendégség” anticipációja gyanánt nem lehet azt venni, amelynél a Messiás testét és vérének eszik és isszák, melynél fogva tehát a fellelkesülés jövődőlésszerű kijelentése lenne az (Spitta); nem is pusztán a külső közösségnek kifejezésére szolgál az, hanem a Krisztus testének evése és vérének ivása a Krisztussal való közösséget fejezi ki épen úgy, mint ahogy a páskabarányban és az engesztelő áldozatban részesültek az ó-testamentomi gyülekezet tagjai.²⁹ A Krisztus üdvítényeiben való személyes részesülés jelképe tehát az úrvacsorája épen úgy, mint ahogy Izrael is Isten váltságtyénéről tartozott megemlékezni, azt újította mintegy ismét fel a páskavacsoránál.³⁰ Objektíve tekintve, az úrvacsora emlékezés a Krisztus végrehajtott, érettünk véghezvitt üdvítényére. Szubjektíve azonban, t. i. a benne hittel részesülőnek ezek az üdvítények jelenvalókká lesznek; *az úrvacsora a halállal szembe menő és nekünk üdvőt szerzett Idvezítő ünnepélyes megjelenítése*, persze nem az anyagoknak, kenyérnek és bornak átváltozása folytán, hanem a *Krisztussal való közösség, halála és feltámadása tényeiben való részesülésünk által*. Teljes joggal hangsúlyozhatjuk itt e két tárgynak, t. i. a halálnak és feltámadásnak mindenikét. Igaz, az úrvacsora közelebből a halálra emlékeztető cselekménynek volt szánva, mihelyt azonban annak szubjektív érvényéről beszélünk, elválaszthatatlan lesz az a feltámadás tényétől. Hiszen az az „*új szövetség*”, melynek jelképét képezi, Krisztus feltámadásában bizonyult meg igaznak, ténylegesnek lenni, feltámadás nélküli pedig a kereszthalál is elveszítené jelentőségét. És ha az úrvacsora a Krisztussal való egyesülés, unio mystica sákramentoma, ez az egyesülés csakis az érettünk meghalt, de egyuttal fel is támadott Idvezítővel lehető. Maga Krisztus, valahányszor, mint az úrvacsora szereztetése alkalmából is teszi, haláláról megemlékezik, összeköti azt feltámadásának megemlékezésével.³¹ Pál apostol szerint is

²⁸ 1. Kor. 11, 26.

²⁹ 2. Móz. 12, 14. és 13, 9.

³⁰ Ján. 6, 22—65-nek ilyen értelemben az úrvacsorára vonatkozása szintén valószínű. Élet kenyérnek nevezi itt az Ur magát (35. v.) s az ő testének evésétől s vérének ivásától teszi függővé kinek-kinek örök életét (53. kv.), persze szellemi értelmű lévén a szavaknak (63. v.), a Krisztussal való emez egyesülés nincs hozzákötve az úrvacsorához.

³¹ V. ö. Mt. 16, 21.; 17. 23.; 20, 19. — Mk. 8, 31.; 9, 31.; 10, 34. — Lk. 9, 22.; 18, 33.; 24, 7.

Krisztus meghalt a mi bűneinkért s feltámadott a mi megigazulásukért³² s feltámadása nélkül hiábavaló a bűnbocsánat felőli hit.³³ Az újszövetségi tanítás szerint az érettünk eleget tett és feltámadott Idvezítővel köt össze bennünket az úrvacsora. Anélkül tehát, hogy az üdv tényeket egymástól elválasztani akarnók, főlemlítjük még itt Lange finom megkülönböztetését, mely szerint a keresztségben inkább a Krisztus halálával való közösség ábrázoltatik, viszont az úrvacsorának alapja a már végrehajtott engesztelő áldozatot jelképező kenyér és ennek alapján létrejött kiengesztelést jelképező vér; a kiengesztelésnek megpecsétlése pedig a feltámadás lévén, az úrvacsorában inkább a Krisztus feltámadása s annak hatása jut kifejezésre.³⁴ Az úrvacsora feladata aztán, hogy a Krisztus üdv tényeinek hasznában való részesülést s a vele való egyesülést munkálja, megmarad az ő egykori visszajöveteléig, minek folytán a szentjegyek méltatlan élvezete egyenlő Krisztus teste és vére ellen elkövetett bűnnel.³⁵

Ime, így egyeznek tehát az úrvacsora felfogásában az evangyelisták és Pál, Jézus és az első ker. gyülekezetek. Hogy ez utóbbiak aztán szeretetvendégséggel (a későbbi *ἀγάπη*) kötötték azt össze s ennek pogány keresztyéneknél vonatkozása van a kultuszközösségek vendégségeivel,³⁶ ez a dolgon mitsem változtat. Az úrvacsora kiindulása a páskavendégség, annak helyettesítése gyanánt szereztetett az. Amint itt egy különös kegyelmi ténynyel mutatta meg Isten a maga szabadítását, úgy az úrvacsorának is Isten üdv ténye szolgál alapjául. Szó sincs tehát róla, hogy annak magva a szellemileg értelmezett unio mystica cum Christo lenne, vagy pedig a tanítványok megtérési folyamata lett

³² Róm. 4, 25.

³³ 1. Kor. 15, 17. Ezek alapján azt az esetleges érvet, mely az úrvacsorai vitával kapcsolatban felmerülhetne, hogy t. i. az úrvacsorának a feltámadással nincs vonatkozása, tovább cáfolni nem tartom szükségesnek. Bűnbocsánat bizonyossága sem lehet feltámadás nélkül.

³⁴ Lange Bibelwerk Ev. Mt. 411. kv. Kálvin a 29. v.-hez jegyzi meg: . . . ac si dixisset nunc quidem ad mortem propero, sed ut inde at beatam immortalitatem transeam, nec solus in regno seorsum victurus, sed vos habiturus consortes eiusdem vitae. Ita videmus, ut manu ducat suos discipulos ad crucem et inde in spem resurrectionis extollat (C. R. Calvini opera XLV. Harm. evang. 709.

³⁵ 1. Kor. 11, 27. kv.

³⁶ 1. Kor. 11, 17. kv.; Handb. Z. N. T. Litzman 1. Cor. Br. 130. kv. és Beilagen 160. kv.

volna abban kiabrázolvá, amin ők régen túl voltak: az úrvacsorában nem valami eszméiben élő, megdicsőült Krisztusról van szó, kinek hite a mi hitünk, végzett munkája kinek-kinek a saját kötelessége lenne, nem is valami új kijelentés érvényével bíró vallásos élményekről, hanem érettünk a bűn büntetését elviselt s azután halottaiból feltámadott s emberi teste szerint megdicsőült Idvezítőről, kivel való közösségünk, tehát az ő érdeme hasznában való részesülésünk a Szentlélek munkája. A püspöki kar nagyon helyesen fogta fel feladatát, midőn ismét és ismét az isteni megmáshatatlán üdvörténeti tényekre gondolt, amelyek képezik az alapot s amelyek nélkül a mi hitünk vagy pantheizmusba csap át, amikor minden eszménnyé, szellemmé finomúl, vagy miszticizmuszá, valami homályos, tárgynélküli érzelemmé válik, aminek számos példáját a pietista kegyesség mutatja; mindenesetre oly pszichológiai tünetté, amely az üdvörténeti bázist elveszítette a lábai alól.

Krisztus rendelete tehát nem a megigazulás vagy megtérés eszközlőjévé tette az úrvacsorát, hanem a vele állandó viszonyban levő embernek hálás megemlékezése az órála s az ő üdvörtényeiről, melyet annyira magáéinak tud, akár ő szenvedte volna azt a halált s akár csak már most részese lenne a feltámadásnak. Ezzel aztán természetesen kapcsolatban kell lennie a bűnnek való meghalásnak és az új ember új életre kelésének, mely szükségképeni következmény, anélkül, hogy maggá, központtá lehetne tenni. Ennyit állítani feltétlen jogunk van. De Kálvin egy lépéssel tovább megy s már az úrvacsora szereztetésénél ott látja Krisztus parancsát, hogy róla vallást tegyenek,³⁷ ami persze a *róla való megemlékezésnek* következménye lehet, azonban határozottan kifejezve nincs. Mindenesetre az úrvacsorához való hittel javulás kívánalma benne foglaltatik.

Az urvacsora Kálvinnál.

Tudvalevőleg Luther felfogása eltér e tekintetben, Zwinglié meg a katholicizmuszal való polémia folytán egyoldalúvá lett.³⁸ Az úrvacsora-tan mélyebben járó kifejtője Kálvin. Az ő nézetét annyival inkább meg kell ismerni, mivel a református konfessziók s dogmatikák többé-kevésbé az ő befolyása alatt állottak. Abban

³⁷ C. R. Calvini opp. XLV. Harm. ev. 711., XLIX. Ad. Cor. 490.

³⁸ Czeglédi S.: Kálvin János művei XIV., Kálvin J. rövid értekezése az úrvacsoráról, 35. kv.

a körülményben, hogy Jézus halála előtti éjjel szerezte az úrvacsorát, a páskavacsora és Jézus, mint igazi páskabarány között ő is megtalálja az összefüggést.³⁹ A kiindulás abból történik, hogy „Isten a keresztségben gyermekeivé fogad, az úrvacsorában pedig táplál. Az új életre ujjaszületés pedig az íge által történik, mely a halhatatlanság magva bennünk. Ez az íge az, mely velünk Jézus Krisztust közli s mely által Krisztussal minden benne megnyilatkozó kegyelemnek részünkkel kell lenni.“ Ami most már az ígéről áll, ugyanaz áll az úrvacsoráról is, csak hogy itt erőtlenségünkkel fogva látható jegyekben ábrázolja előttünk az Ur ígétét. „Az úrvacsora Krisztussal való együttélésünk záloga.“⁴⁰

Az úrvacsorának *első feladata* aztán a Krisztus testében és vérében való részesedés útján a hitbizonyosság munkálása, vagy más szavakkal „az úrvacsora a hit gyakorlására, támogatására s ösztönzésére való“.⁴¹ A bűneiben meghalt ember, mintegy tükörben szemlélheti abban az Ur Jézust, mint „aki keresztre feszítette, hogy bűneinket és gonoszságunkat eltörölje és feltámadott, hogy minket a halálból s romlásból megszabadítson“. Az úrvacsora tehát odavezet a Jézus Krisztus keresztségéhez s feltámadásához, ezek alapján üdvösségünk felől bizonyosakká tesz. Ezt jelenti a Jézus Krisztus halálában és feltámadásában való részesülés. „Az úrvacsora nekünk tükör gyanánt adatott, melyben megláthatjuk Jézus Krisztust, aki keresztre feszített, hogy a kárhozattól minket megszabadítson s aki feltámadott, hogy igazságot s örök életet szerezzen számunkra.“ Ilyen értelemben nevezi Kálvin *Jézus Krisztust, az érettünk üdvényeiben magát bebizonyított Idvezítőt az úrvacsora állagának (substantia), a hozzáfűződő hatás aztán a kegyelmi ajándékok s áldások*. „Anyagnak vagy valóságnak mondom Krisztust halálával és feltámadásával együtt“ — mondja,⁴² — „a hatás alatt pedig értem a megváltást, igazságot, megszenteltetést, örök életet és mindazokat az egyéb jótéteményeket, melyeket számunkra Krisztus hoz.“ Előbbi a hit tárgya, utóbbi a

³⁹ C. R. Calvini opera XLIX. Sermons sur l'épître aux Corinthiens 779—80. Ad. Corinthios 484.

⁴⁰ Czeglédi: Kálvin művei XIV., 4. Ref. Egyh. Kvtár. A ker. vallás rendszere. Ford. Czeglédi—Rábold, II. 631. kv.

⁴¹ K. J. A ker. vallás alapvonalai. Ford. Nagy K. 199. A ker. vallás rendszere, II. 633.

⁴² A ker. vallás rendszere, II. 64. V. ö. azonban Erdős J. második helvét hitv. 84. lapját is.

pszichológiai tünet. *Utóbbinak helyettesíteni az első annyira nem lehet, hogy az úrvacsora, mint lelki közösség, épen tartalmát veszítené akkor el.* „Vannak olyanok“, — mondja — „akik azt, hogy Krisztus testét esszük és vérét isszuk, egy szóval meghatározzák, nevezetesen, hogy az nem más, minthogy magában a Krisztusban hiszünk. Pedig ezalatt Krisztusnak hittel való evését kell értenünk.“ Hiterősítés csak az érettünk élt, szenvedett, meghalt és feltámadott Idvezítő hite mellett lehető, a Jézus Krisztus eme valódi közöltetése nélkül pedig üres haszontalansággá lesz a sakramentom.“ Ezért, hogy Kálvin a pusztá lelki közöltetéssel nem elégszik meg, hanem „részesülnünk kell embervoltában, amelyben minden engedelmességet megadott Atyjának, hogy eleget tegyen bűneinkért. Az ő teste valóban étel és vére valóban ital.“⁴³

Hogy az unio mysticát helyesen értettük, bizonyítja az Institutio magyarázata, mely szerint „nem maga a test lényege, vagy a Krisztus igazi és természeti teste adatik nekünk: hanem mindazok a jótétemények, amelyeket Krisztus nekünk az ő testében szerzett.“ Használja Kálvin magyarázatul a cseréről vett képet is, melynél fogva „az úrvacsora közvetítésével arról leszünk bizonyosok, hogy a mi szegénységünket magára véve, a saját szabadságát ránk ruházta; a mi gyarlóságunkat magára véve, saját erejével minket megerősített; s a mi halandóságunkat magára véve, saját halhatatlanságával ajándékozott meg minket; földre szállván, nekünk a mennybe készített utat; velünk együtt ember fiává levén, minket magával Isten fiaivá tett“. A sakramentomnak ereje ezekben a szavakban van: „tiérettetek adatik“, „tiérettetek ontatik“.⁴⁴ De épígy szemlélteti a közösséget az a viszony, mely van a fő és a tagok, a fa gyökere és ágai között; a mi Urunk Jézus Krisztus tisztasága és igazsága „imputatio útján“ lesz mienk,⁴⁵ t. i. „mi felöltözzük az ő testét és vérét, hogy az ő engedelmessége, melyet az Atyának nyújtott, annyira elfogadtassék általunk, mintha mienk volna, nekünk őt magát kell bírunk“. Vagy ami a képeket még tovább viszi, mikor valóságos testi kicseré-

⁴³ Czeglédi: Kálvin művei XIV., 6—16. A ker. vallás rendszere, II. 636.

⁴⁴ Kálvin J. a ker. vallás alapv. 200., 208. C. R. Calvini opp. XLIX. Sermons sur l'épître aux Corinthiens 797.

⁴⁵ U. o. 798.

lődéssel írja azt le, mely az evés és ivás által közvetítették. Mi az ő testéből való test, csontjaiból való csont vagyunk.⁴⁶

Hogy különben a feltámadással mennyire összefügg Kálvinnál az úrvacsora, szemléltetik ezen gondolatok: „Krisztus emberré levésébe ezt az emberi természetet tette halhatatlan istenségének tárgyává; feltámadásában ezt a mi romlandó testiünket, melyet magára vett vala, dicsőségre és romolhatatlanságra támasztotta fel“. A sákramentom csak annyiban szolgál épen táplálékul, mert Krisztusnak emez üdvényére emlékeztet: „Krisztus nem lett volna ránk nézve az élet kenyere, ha nem született volna, nem halt volna meg és nem támadott volna fel érettünk; most sem lehetne az, ha az ő születésének, halálának és feltámadásának ereje és gyümölcse örök és halhatatlan nem volna“.⁴⁷

„A Krisztussal való közösség azt jelenti, hogy azt a testét adja nekünk, melyben szenvedett és feltámadott“.⁴⁸ Ugy, hogy „a mennyei dicsőségbe befogadott test lehel belénk a Lélek titkos ereje által életet“.⁴⁹

Krisztus feltámadásának ez a hite aztán, amely az úrvacsorai tannal kapcsolatban hosszasan fejtegettetik,⁵⁰ arra szolgál, hogy a transzsubstanciáció dogmáját megdöntse. Krisztus, ki megdicsőült testben égben van, nem lehet testileg jelen a jegyekben. Ugy, hogy egy szellemeskedő megjegyzésre válaszolva, nem a feltámadás hite tesz valakit az Alkotmány szövetségesévé, mert hiszen ez közös ker. hit volt mindenkor, hanem a feltámadás tagadása vezet a transzsubstanciációnak valamilyen finomult alakjához abban az úrvacsorai tanban, amely az unio mystica cum Christot tartja annak magvaul. De Kálvin szerint az az úrvacsorában Krisztus testének evése és ivása a mi feltámadásunk bizonyossága is lesz t. i. „amint Krisztus megdicsőült földi teste az, mely benne nekünk adatik, úgy a mi testiünk megdicsőülése is amaz egyesülés által megtörténik, örök életre tápláltatunk mi, mégpedig úgy, hogy a mi testiünk öltöz fel halhatatlanságot“.

⁴⁶ A ker. vallás rendszere. 639. kv. Müller: Die Bekenntnisschriften der ref. Kirche. Genfi káté 150.

⁴⁷ Kálvin: A ker. vallás alapv. 202. A ker. vallás rendszere II. 635.

⁴⁸ C. R. Calvini opp. XLIX. ad. Corinthios 487.

⁴⁹ K. J.: A ker. vallás rendszere II. 677. kv.

⁵⁰ V. ö. K. J.: A ker. vallás rendszere 642. kvk. K. J.: A ker. vallás alapv. 204. kv.

Eddig mindig az úrvacsorának Kálvin szerinti első hasznáról tárgyaltunk. *Második haszna* aztán, hogy Isten dicsőségére szolgál s benne mintegy *nyilvános hitvallással* tanúsítjuk, mennyire le vagyunk kötelezve vele szemben. „Azzal, hogy a Jézus megparancsolta, hogy úrvacsorakor róla emlékezzünk meg s az ő halálát hirdessük, azt rendelte el, hogy vallástételünkkel dicsőítsük őt, szájunk vallomásával hirdessük azt, amit hitünk a sákramentomban felismert. Különben helyesen nem is fogjuk az úrvacsorát kiszolgáltatni“. Ugyhogy a hitvallás is alkatrésze Kálvin szerint az úrvacsorának, t. i. annak nyilvános bevallása, ami az előbb fejtegetettett.⁵¹ A *harmadik haszna* végre az úrvacsorának a szent életre buzdítás, szeretetre, békességre s egyetértésre útalás, hogy legyünk mi egytestek.⁵²

Kálvin felfogása, tudjuk, bizonyos mérsékléssel érvényesül *konfesszióinkban*, így a 2-ik Helv. hitvallástételben, mely szerint „az úrvacsorázó vídám szívvel ad hálát úgy a saját maga, mint az egész emberi nemzetség megváltásáért; az Ur halálának hű emlékezetét megünnepli az egyház előtt bizonyosságot tesz arról, hogy mily testnek a tagja; viszont a sákramentombban részesülők biztosítást nyernek afelől, hogy nem csupán általában adatott halálra az emberekért az Ur teste és ontatott ki az ő vére, hanem különösbbe is minden egyes hívőért, aki a sákramentombban részesül, akinek is az az örökéletre való eledel és ital.“⁵³ Kifejezések tekintetében inkább Kálvinhoz símul, de szintén bizonyos közvetítést mutat a Heid. Káté. „Mit tesz Krisztus megfeszített testét enni és kiontott vérét inni?“ Felelet. Nem csupán azt teszi, hogy Krisztus szenvedését és halálát hívő lélekkel elfogadjuk és ezáltal bűnbocsánatot és örökéletet nyerjünk, hanem ezenkívül azt is, hogy Krisztusban és bennünk is lakozó Szentlélek által az ő drágalátos testével mindinkább oly módon egyesülünk, hogy mi — ámbár ő a mennyben van, mi pedig a földön vagyunk — mindazonáltal testéből való test és csontjaiból való csont legyünk s miként testünk tagjai egy lélektől, úgy mi is mindenkoron egyugyanazon Szentlélektől nyerjünk örök életet s bennünk egyugyanazon Szentlélek igazgasson!“⁵⁴ A többi magyarhoni konfessziók közül Méliusz

⁵¹ Ceglédi: K. J. művei XIV. 12. kv. A ker. vallás alapv. 212. C. R. Calvini opp. XLV. Harm. evang. 711. XLIX. Ad Cor. 490.

⁵² Ceglédi: K. J. művei XIV. 13. A ker. vallás alapv. 121.

⁵³ Erdős-féle kiadás 95. l.

⁵⁴ Heid. Káté 76 kérdés.

egervölgyi hitvallástételében⁵⁵ szintén a „habitatio és participatio“ kifejezés áll a Krisztussal való egyesülés kifejezésére, mialatt a tarczal-tordai Béza-féle hitvallástétel⁵⁶ teljesen kálvini alapon áll, szerinte az unio mystica tárgya „Jézus Krisztus minden ő munkáival“. Mondhatjuk ezek szerint, hogy nálunk általában a kálvini úrvacsorai nézet fogadtatott el.

Az úrvacsorai elvek istentiszteleti érvényesülése.

Kérdés most már, mennyiben érvényesültek fenti elvek az istentiszteletben? Ugy látszik — mint mondtuk — hogy kezdetben az agapék a legszorosabb vonatkozásban voltak az úrvacsorájával, amely utóbb a teljes hit- és életközösség kifejezésére szolgált az első keresztyéneknél. Ezért, hogy az *ἰδιώτης* (a még meg nem keresztelt) azon nem is lehetett jelen. Már ez maga *hitvallásszerű jelleget kölcsönzött annak*.⁵⁷ Ideális célja volt ezeknek az összejövetelnek, hogy a résztvevők egymást testvéreknek tekintsék Krisztusban, ki a fő. Az érettünk meghalt és aztán feltámadott és megdicsőült Idvezítőt bírni, mindenért kárpótolt, mindenre elég volt; még a földi élet sem volt drága, mert benne mindent bírtak. A teljes közösség a Krisztusban valami felséges, földi dolgok fölé emelkedést kölcsönöz ezeknek az első keresztyéneknek,⁵⁸

⁵⁵ 1561-ről Müller: Die Bekenntnisschriften der ref. Kirche 300. kv. 304.

⁵⁶ 1562-ről Müller 423. kv.

⁵⁷ Az első keresztyéneknél kétféle istentiszteletet szoktak megkülönböztetni Csel. 2. 42. alapján u. m.: 1. egy nyilvános templomi istentisztelet és épedig naponként, mely a zsidókkal közös volt, azok zsinagógáiban is tartatott, bárha a keresztyének azért külön összetartottak; ennek az istentiszteletnek tárgya az igehirdetés volt s azért missziói célt is szolgált; 2. voltak az agapék, szeretetvendégségek, melyek zsidóknál a szombati vacsorák szokásához, pogányoknál pedig a kultuszközösségek vacsoráihoz csatlakoztak s amelyeken már pusztán megkeresztelkedettek vehettek részt. A pogány kultuszközösségek különböző célokra létesültek: így rendeztek vacsorával egybekötött összejöveteleket az alapító emlékezetére, vagy tudományos célt szolgáltak, temetkezési pénztárakat alkottak. Pogány talajon oly szervezetek voltak ezek, melyek a ker. istentiszteletet lehetővé tették, hogy úgy mondjuk, általuk a ker. összejövetel állami jogositványt nyertek. Az ilyen vendégségek egyik részét képezte az első keresztyéneknél az úrvacsorázás.

⁵⁸ Amivel persze nem azt mondtuk, hogy visszaélések ne lettek volna. V. ö. I. Kor. 11. Csel. 5. Raffay: Újszövetségi apokrifusok. Római Kelemen I. levele a korinthusiakhoz 139. köv. Didache 184. köv.

annak tudatában, hogy ők Krisztusban sokkal nagyobb lelki javak birtokosai. Egyébként a lefolyásról mit sem tudunk. Az első század végén, vagy második elején készült Didache az ige hirdetését és az imát hangsúlyozza, valamint azt, hogy a hálaadó lakomához csak azok járulhatnak, akik megvannak kereszttelve és hogy előzetesen vallást kell tenniük a bűnökről s egymás iránt kien-gesztelődniök.⁵⁹

A fejlődésnek megállapítása persze nem reánk tartozik. A Justin Martis Kr. u. 139—140-ben fogalmazott apologiájában a proszelyták keresztségét, mely tudvalevőleg a Jézusról való hit-vallástétel mellett történt s melynek céljaira az apostoli hitvallás különböző alakjai szolgáltak, követi az úrvacsoraosztás. Ezen-kívül a vasárnapi istentisztelettel egybekötött úrvacsoráról is van nála szó, mely a megelőző teremtetésért s megváltásért mondott hálaadóima s a szereztetési szavak elhangzása után osztatik ki. Ugy hogy az úrvacsora elválík lassanként az agapétól s a reggeli istentisztelethez csatlakozik, minek folytán Tertullianus már a pusztá „dilectiót“ (agape) írja le.⁶⁰ Mindjobban előtérbe lép egyfelől az egyetemes papsággal szemben a közvetítő pap-ság s az általa végzett áldozat fogalma, másfelől az úrvacsora titkos tanná (disciplina arcani) válik s önkéntelenül a pogány misztériumokhoz idomul. Így fejlődik aztán ki annak legnagyobbyszerű alakja a nyugaton lassanként állandóvá lett római misében. Régebben benne volt ebben még a prédikáció, azonban mindinkább háttérbe szorult, amint az áldozatnyújtás s az elemek átváltozása (transzszubstanciatio) kiemeltetett.

Luther istentiszteleti formája három irányban indul meg, mint ő maga jelzi: „1. hogy Isten ígését elhallgatták és csak olvasásra és éneklésre szorítkoztak a templomban; 2. hogy sok keresztyénietlen nézet és hazugság csúszott be úgy a legendákba, mint az énekekbe és prédikációkba; 3. hogy az istentiszteletet, mint olyas-féle dolgot végezték, amellyel Isten kegyelmét, azaz az üdvös-séget lehet kiérdemelni“.⁶¹ Az ő törekvése tehát nem a mise eltör-lése volt, amelynek központjában mégis az Ur által szerzett ürva-

⁵⁹ U. o. 183., 186. kv.

⁶⁰ Apologisticus adv. gentes 39 kv. v. ö. Rietschel Lehrbuch der Litur-gik 254. kv. 258. s vele szemben Lietzmann I. Cor. Brief 164.

⁶¹ Masznyik E.: D. Luther Márton művei. IV. A gyülekezeti istentisz-telet rendjéről 59. l. Weimari kiadás 12., 31. kv.

csora áll, hanem az evangyéliomellenes alkatrészek eltávolítása. A köznapi használatra szánt latin mise⁶² már megkezdte ez irányban a korrigálást, még tovább viszi azt az 1526-iki német mise vasárnapi istentiszteletre. Ebben mindenesetre főfontosságú a német nyelv használata.⁶³ Németül mondatik a nicaei hitvallástétel is, melyet szintén a római miséből vett át Luther, de nála az *gyülekezeti tényre, a gyülekezet hitvallástételévé lesz*. Központi hely az igehirdetést illeti meg, mialatt a 2-ik rész, az úrvacsorai szertartás, még szabadabban van átalakítva, különösen a szentírásból vett részletek maradtak meg. Luther reformjai nem gyökeresek, de helyes evangéliomi elven épülnek fel. Egyoldalúsággal csak annyiban vádolhatók, hogy több misztikus elem megmaradt, ami Luthernek a szent jegyekről vallott, ismert álláspontjával függ egybe.

Teljesen ideális értelmének megfelelőleg kívánták az úrvacsorát Zwingli és Kálvin átalakítani s ennél fogva a misével való teljes szakítás képezi kiindulásukat. Az úrvacsorának alapja a Krisztus érettünk történt halálában és feltámadásában vetett hit, tehát annak hite, amit Krisztus cselekedett, mialatt a papi közvetítő cselekménynek, vagy magoknak a jegyeknek akármi fontosság tulajdonítása tévútra lépés volt. Előbbi az úrvacsora áldozat fogalmával, utóbbi a transzsubstanciatio tanaival áll összefüggésben. A hit általi megigazulás tana egy érettünk eleget tevő Idvezítő fogalmát követeli, kinek közbenjárására nekünk mindig szükségünk van. A halálnak kell legyőzetnie egy ember feltámadásában, hogy bizonyos legyen a mi feltámadásunk és életünk. Ez képezheti egyedül a bűneink súlyát igazán érző és megváltás után sóvárgó ember hitbizonyosságát. Ezeket a gondolatokat kell tehát az úrvacsorai istentiszteletnek feltüntetnie.

Zwinglinél külön van választva az úrvacsorától a vasárnapi istentisztelet, minden a misében levő liturgiai elem mellőzésével, rendkívül egyszerű formában. Az úrvacsora több konzervatív elemet tartalmaz, miáltal színessé válik,⁶⁴ de egyébként csaknem teljesen a gyülekezet részéről való *hitvallástételi jellege van* nála: imák, a nicaenum helyére lépő apostoli hitvallás egyaránt ezt a célt szolgálják, melyekhez írás—olvasás, sze-

⁶² Formula missae et communionis. Weimari kiadásban 12., 197. kv.

⁶³ Masznyik: Luther M. művei 439. kv. W. 19., 44. kv.

⁶⁴ Ebrard Ref. Kirchenbuch. 1847. VIII.

reztetési szavak s igehírdetés járúl. Épen azért emlék-ünnepnek vagy hálaadó ünnepnek (t. i. Krisztus munkájáért való hálaadó ünnepnek) is nevezi ő azt.⁶⁵ Zwinglihez hasonlóan gondolkozott Kálvin a miséről, azonban mégis közül áll a két előbbi reformátor között. Maradinak tartotta Luthert és egyoldalúnak tartotta Zwinglit.⁶⁶ Luther nézete a sákramentumok objektívációjára vezetett, amelynél fogva magának a sákramentumnak tulajdonított üdvhatás, ezt Kálvin nem akarta. Zwinglinél meg az úrvacsorázás majdnem pusztán az egyenlő gondolkodásúak társasági közösségének jellegét vette fel, aminél viszont többet akart. Mint láttuk, az ige fogalmában találta meg a középútát: maguk a szent jegyek is érzékelhető ígét képeznek, amelyek által az érettünk szenvedett, meghalt és feltámadott Ildvezítő közvetítették a hívővel. Ami így a hit tárgyát képezi s aminek hite nélküli tehát az úrvacsora minden jelentőségét elveszti — s épen ez speciális vonását képezi Kálvinnak, mialatt Luthernél már eo ipso a benne részesülésnél fogva megvan az úrvacsorának hatása, — ugyanennek *hitvallástételszerűleg is kifejezésre kell jutnia*. Ez történik a bűnbevalló és egyéb imák útján, valamint az apostoli hitforma elmondása mint gyülekezeti hitvallástételi tény alapján. Ez is oly fontos, hogy *enélkül Kálvin szerint senki sem járulhat az úrvacsorához*, sőt egyenesen eltiltandó attól. Az úrvacsora harmadik jellemvonását képezi a gyülekezeti közösségnek s kölcsönös szeretetnek kifejezése.⁶⁷

⁶⁵ Schuler-Schulthess: Zwingli's Werke II. 2. 233. Action oder Brauch des Nachtmals. Gedächtnisses oder Danksagung Christi etc. 1525. v. ö. u. o. IV. a halála előtt kevéssel írott Christianae fidei . . . expositio etc. 74. kv.

⁶⁶ Ceglédi XIV. 35. kv.

⁶⁷ Az ő istentiszteleti rendjét az 1542-ben Genfben keresztülvitt La form des priers et Chants ecclesiastiques avec la manier d'administrer les sacrements etc. alapján (C. R. Calv. opp. VI, 173. kv. 193. kv.) ideírom és pedig az előzetes prédikációét s utána az úrvacsoráét. Megelőzőleg tudtul kell adni az úrvacsorát, hogy mindenki előkészítse magát és hogy a gyermekeket csak az esetben hozzák el, ha kellő oktatást nyertek s hitökről vallást tettek. Hasonlóképen oktatni kell a járatlan és tudatlan idegeneket is. (Calv. opp. VI. 193. kv.) A sorrend aztán ez: 1. Segélyülhívás; 2. bűnbevalló ima (173. kv. Baksay S. fordításában az egységes liturgiában felhasználva konv. jkv. 1913. 466. kv.); 3. zsoltárok éneklése (melyre nézve példák C. R. VI. 211. kv.); 4. a lelkésznek imája saját szabadságára hagyva; 5. prédikáció, amely vagy kitérjen reá, vagy egészen arról tárgyaljon, hogy mit akar az Ur nekünk mondani és jelezni ezen misztérium által és hogyan

Az evang. egyház természetesen a lutheri típust fogadta el, ami nem zárja ki, hogy a legtöbb evangélikus principiumban teljes legyen a megegyezés a sakramentomra nézve és pedig ez az, hogy „itt nem valami külső közösség jeléről, mint pl. a gyülekezeti tagok egymás iránti szeretetéről, vagy barátságáról van szó, amit a világ fiai is értenek, hanem a hitről, Istennek ígéreteiről, ami a legfőbb.⁶⁸ Tehát Krisztus üdvényéről kell ott megemlékezni. Ezzel szemben aztán mindig erősebb hangsúlyozást talál a hitetlenek kárhoztatása, mivel a részesülés ténye által ők is részesülnek Krisztus valóságos testében és vérében, mint speciális vonás.⁶⁹ De megvannak ugyanazok a hitvallástételi elemek is, amelyeket fentebb konstatáltunk. A jelenlegi egyesült evang. egyház istentiszteletének állandó alkatrészét képezik azok.⁷⁰

kell nekünk abban részesülnünk; 6. ima a felsőbbiségért, lekipásztorokért, minden emberekért, különösen szenvedőkért, végül az úri ima paraphrazisa. Ehelyett különösen nyomorúságos időkben másik ima-minta is közöltetik (181. kv.); 7. ima az úri ima paraphrazisából az úrvacsorához méltóvá tételért; 8. *apostoli hitvallás, a nép nevében bizonyosságot tenni, hogy mindnyájan a ker. tudományban és vallásban akarnak élni (pour témoigner au nom du peuple, que tous veulent vivre et mourir en la doctrine et religion chrestienne)*; 9. 1. Kor. 11. 23—29. felolvasása; 10. hozzáfűződő rövid intelem, melyben a nehéz bűnökkel terheltek az úrvacsorától eltiltatnak, a bűnbánók biztatást nyernek s melyben a Jézus érdemének imputációja, továbbá az emberi testtel a megdicsőült Idvezítő s hozzávaló felemeltetés hangsúlyoztatik; 11. az úrvacsora kiosztása, az 1545-iki kiadás szerint (alól jegyzet) először a lelkész, azután a diákok, azután a gyülekezet veszik a kenyeret és a bort. Úrvacsora alatt zsoltárénekek (különösen CXXXVIII.), vagy Szentírás olvasás (Calv. opp. VI. 193. kvk.); 12. hálaadó ima (Calv. opp. 180. Baksay fordításában felhasználva az egységes liturgiában, konv. jkv. 1913. 471.); 13. Ároni áldás.

⁶⁸ Müller: Die symb. Bücher der. ev. luth. Kirche. Apologia 264.

⁶⁹ V. ö. Form. Conc. 540., 660. kv. 673. stb. Rietschel ezt mondja: „Der wesentliche Fehler, der bei dieser Auffassung verhängnisvoll durch die lutherische Dogmatik hindurchzieht, ist der, dass die unio sacramentalis überhaupt als ein zeitlicher Vorgang angesehen wird. Während in Bezug auf die Kategorie des Raumes die lokale Einschliessung des Leibes und Blutes Christi und die Elemente mit aller Entschiedenheit von Luther und den Dogmatikern abgelehnt wird, bleiben sie in der Kategorie der Zeit hängen.“ Lehrbuch d. Liturgik 435. jzet. Schlatter kritikája szerint pedig úgy jöhet létre ez a tan: „dass an die Stelle des gekreuzigten Leibes der verklarte Leib gesetzt und das Brod zu seines Träger gemacht wird. Das christl. Dogma 654. jzet. 280.

⁷⁰ Agende für die evang. Landeskirche. Berlin, 1895. a rendes vasárnapi liturgiába is felveszi vagy az apostoli hitvallástételt, vagy a nicaenu-

Református részről háromféle fejlődést szoktak különösen megkülönböztetni. A megkülönböztetés érvényes az istentiszteletek liturgikus berendezésére is, bár mi a kérdést nem részletekbe menőleg, hanem pusztán elvi szempontból tárgyaljuk. Zwingli irányzatánál, mint említettük, a gyülekezeti közösség talál inkább kifejezést, bárha liturgiailag gazdagabb is. Egyik-másik helyt a külső közösség különben az első tanítványok asztaltársaságának formáját is kifejezésre akarja juttatni. Krisztussal halálra és életre való egyesülés gondolata legteljesebb kifejezésre jut Kálvinnál, viszont van egy harmadik irányzat is, mely közbül áll s mely a svájci és a német közvetítő konfessziók befolyása alatt fejlődött. Önként érthető, hogy a liturgiai és elvi eme formális különbség mellett teljes az egyezés mindenik reformátornál, mely magát az úrvacsorát Krisztus üdvényeihez csatolja s azoknak emlegetését s róluk való vallástételt kíván meg. Egyébként a ref. ünnepi istentiszteletnek általános liturgiai elemét képezte nemcsak az apostoli hitvallás, esetleg a nicaenum, hanem a tízparancsolat is.⁷¹ *Ime bizonyosága hogy mennyire más irányba akarják most téríteni a figyelmet az úrvacsorai kérdésekkel*, mikor „lélektani folyamat“ kifejezőjévé akarják azt tenni. Ilyen valamit egyáltalán sehol sem találunk, ellenben a *Krisztusról való valamilyen vallástétel* az istentisztelet valamelyik alkatrészébe beillesztve, mindenütt megvan, a ref. egyházaknak meg épen különös sajátosságát képezte. Nálunk, úgy látszik, ez kezdettől fogva kérdések alakjában történt. Ezért mondja Méliusz kétséggkívül: „osztás közben tehet fel a lelkipásztor kegyes kérdéseket, oktathatja a népet“.⁷² Ő maga is tett fel kérdéseket, amelyeknek egyes kifejezései a már említett Milotai Nyilas-félével megegyeznek.⁷³ Ugy, hogy ilyen alakban hitvallástételi jellege az úrvacsorának nálunk kezdettől fogva megvolt, t. i. nem a puszta belső, szubjektív élményről, hanem a Krisztusról való vallástétel.

mot s a Luther verses szövegét, keresztelelnél pedig a keresztszüülökhöz intézett kérdésekre kell igennel felelni, vagy az egész gyülekezet mondja a hiszekegyet.

⁷¹ Ebrard 55. kv. Rietschel 416. izet 6.

⁷² Kiss A. a XVI-ik századi ref. zsinatok végzései. Canones majores. 569.

⁷³ Valogatot praedikatioc stb. Döbrötömbe Anno MDLXIII., 391. kv. 1. Másutt ilyen kérdések előzetesen az előkészítésnél tételnek.

Összegezés.

Ha már most *összegezzük* az eddigieket, azt hisszük, kellőleg igazoltuk a következőket:

Az úrvacsorai kérdések sem a reformátoroknál, sem általában az egyház istentiszteleteinél nem voltak szánsa pszichológiai folyamat leírásának, hanem hitvallástételnek. Szövegük megállapításánál a szereztetés céljából kell kiindulni, amely Jézus üdvé-nyeinak hit által való elsajátítása volt. A megfelelő ker. hittapasztalat pedig így írható le.

Az úri szent vacsorában a megváltást sóvárgó ker. hitnek legmélyebb alázata s legszilárdabb bizonyága nyer kifejezést. Mélységes alázat szükséges az ahoz való járuláshoz, amely vessen le minden önbizalmat az üdvösségnek bármily csekély mértékben saját érdemek alapján megszerzése felől. Már pedig aki a bűnnek igazi, örök kárhozatra juttató erejét nem érzi, aki csak afféle színjátéknak képzei a bűnös megigazulását, amely egyszerűen az embertől függ, ki lelki hangulata szerint van ellenségeskedésben vagy békességben a mennyei Atyával, annál igazi bűnbánat sem tétélezhető fel, de az az igazi alázatot sem ismeri. A bűnnek felületes, mondhatni pogányias megítélése képzei ilyen könnyen elérhetőnek az istenfiúságot. A keresztyénség szerint a bűn kezdettől fogva más volt, mint eltévelyedés, félrelépés, gyöngeség, melynek leküzdésére heroikus erők szükségesek, vagy amelyet itt a földön tökéletes szentség állapota válthatna fel: menthetlenül elveszés, halál lesújtó érzete az összekötve a szabadulás vágyával. Épen azért ez az érzelem nem egy a közönséges, mindennapi bűnösség érzelmével s az úrvacsorai jótéteményekben részesülésnek nem ez az alapja. *Az úrvacsora a megigazultaknak a sákramentoma*, mert hiszen a bűnnek fenti érzetét nem ismerhetik mások, mint a megigazultak. Annyira távol áll tehát attól, hogy a megigazulás pszichológiai menetét ábrázolja. Mi megholtak voltunk, ez az alapmotívum, melyet a hívő önmagára nézve egyszersmindenkor ítéletté teszi: én magamtól halott vagyok. Legkevéssbé sem állítjuk, hogy az eredendő bűn mithologikus formájára szükség van, de hogy a bűnösség annak megfelelő, tehát egy első bűnesetből levezetett érzete nélkül nincs keresztyénség, az bizonyos. Amely bűnvalló ima, amely hitvallás nem ebből az alapmotívumból indul ki, nem keresztyéni. Az, hogy az emberiség az első bűn-

esettől fogva egyetemlegesen örök halálra s kárhozatra érdemes, nem dogma, hanem hittapasztalat.⁷⁴

Ezt az alapmotívumot követi aztán az úrvacsoránál a szent jegyeknek, illetve a Krisztus általuk kiábrázolt testének és vérének értékelése. *Ismét a már megigazult ember hittapasztalatáról van szó, tehát nem a megigazulás pszichológiai folyamatáról.* A világi gondolkodás persze a Krisztus szenvedését és halálát csak erkölcsileg tudja értékelni. Ebből a szempontból tünteti őt fel talán utólráérhetetlen magasságban. Nem igazi ker. hittapasztalat még az sem, ha őt szenvedésében és halálában az isteni kegyelem kijelentésének eszközéül akarja feltüntetni. Azzal magával még keresztyén hitbizonyosság nincs összekötve, hogy Isten az ő szent fiában az ő kegyelmét és irgalmát kijelentette. Már pedig, mint mondtam, az úrvacsora a megigazultak, tehát az üdvösségük fölől bizonyossá lettek sakramentoma. Tehát nem azt fejezi ki, hogy én elérhetem az üdvösséget, hanem hogy birtokában vagyok annak. De nem úgy ám, hogy saját magam vagyok szent és így másoknál különb, hanem csak úgy állhat ez egyszerismindenkorra szilárdan előttem, ha nem az én feladatommá válik annak megszerzése, aminthogy, mint előbb említettem, a hívő erre magát képtelennek is tartja. Koldúsok vagyunk mi, semmi nélkül, — mint Luther mondja — gazdagságunk az a hit, hogy Isten mindent elvégezett mi helyettünk. Elvégezett, ebben a bizonyosságban tekint a hit az Idvezítő keresztiére s annál és ott a szenvedőnek életében, halálában és feltámadásában látja üdvösségének bizonyosságát. Nem földi dolgokról, emberek testvériségéről, a keresztyénség alapítójának pusztá emlegetéséről van tehát az úrvacsoránál szó, melyek világi összejövetelek tárgyát is képezhetik, nem is pusztá dogma az, amit itt hirdetünk, hanem a hit tapasztalata, mely azokban a jegyekben ábrázolt Idvezítő életéhez, halálához s feltámadásához csatlakozik, azokban, mint tényekben látja a maga üdvösségét. S ezen üdvösségek egyike sem maradhat el. Krisztus élete nélkül nincs megszentelt ker. élet, halála nélkül bűnért való elég-

⁷⁴ A dogmatika csak ezeknek a jelenben érvényes hittapasztalatoknak rendszerbe foglalása, éppúgy, mint ahogy minden tapasztalat körébe eső dolgot rendszerbe foglalnak. A dogma tehát tudományos kifejtése a hit tárgyának és éppúgy változás alá esik, mint egyéb tudományok előterjesztései ahogy változnak, de éppúgy megvan tárgyának változhatlansága, mint a többi tudományokénak.

tétel s feltámadása nélkül örök élet bizonyossága. Hogy egyik-másik ember itt hogyan okoskodik, mit tart elfogadhatónak, mit nem, az igazán lehet dogmatikus elmélkedés, de magához a ker. hittapasztalathoz semmi köze. Ennek a hittapasztalatnak meglétele annyira tény, hogy ezen alapult a keresztyénség s ezen áll ma is sziklaszilárdan. Ennek zálogát és pecsétét képezik az úrvacsorai jegyek, mint a Krisztus testének és vérének szent jegyei.

Sőt azoknál a jegyeknél a zálog és pecsét fogalmán túl is mehetünk. E tekintetben, mint a szereztetési szavak exegezise, megmutatta, magára az Urra támaszkodhatunk. Az unio mystica fogalma benne van az úrvacsorában. Csakhogy nem olyan értelemben, amelyet annak adni akarnak. Az a mondhatni spirituális közösség nem lépi túl, vagy csak alig észrevehetőleg, az erkölcsi eszmény fogalmát. Hiszen önként érthető, hogy a ker. embernek lelki közösséget kell a Krisztussal tartani, ahogy ő gondolkozott, úgy gondolkozni, ahogy ő cselekedett, úgy cselekedni. Viszont beteges képzelődés volna valami olyanféle Krisztusban való elmerülést hinni, amikor hívő és Krisztus között többé különbséget tenni nem lehetne s ami által a hívő mintegy elszakadna a földtől, földöntúli lénynyé alakulna át. A Krisztussal való unio mystica azonban különösen Kálvinnál sokkal mélységesebb s tegyük hozzá: az ő tanítványaival az úrvacsora sákramentoma útján állandó közösségben lenni akaró Idvezítő szándékával teljesen megegyező. Nincs olyan szoros földi viszony, mely kellőleg szemléltethetné a Krisztus és a hívő kötelességet és felelősséget illető egységét. Földi emberek egymással szemben vagy erkölcsi, vagy anyagi felelősséget viselnek, egyébként saját tetteikért bűnhődnek, vagy jutalmaztatnak. Krisztus teljesen adja magát az úrvacsorában, hogy a hívő mindenestől fogva az övé legyen. A csere teljes: mi adunk neki szegénységet, ő ad nekünk gazdagságot; a mi hibáink, bűneink az övéi lesznek, az ő igazsága a mienk; mitőlünk elveszi a romlandóságot, a halált s ad helyette romolhatatlanságot, örök életet. Szóval *Krisztust az úrvacsorában emni, annyit jelent, mint Krisztust minden ő érettünk véghezvitt tetteivel együtt magunkévá tenni*. Az unio mystica a Krisztus elégtételéért üdvösséget nyert, az örök élet birtokában levő ember hitbizonyosságának legfenségebb kifejezése, ami nagyon természetesen el sem képzelhető Krisztus elégtételébe és feltámadásába vetett hit nélkül. Enélkül a hit nélkül az úrvacsorai jegyek nem érnek semmit, az ezt nem

hívó embernek nem úrvacsorázás, hanem egyszerű vendégeskedés az. Ime a fides salvifica tartalma.⁷⁵

Ilyen tartalmú hit nélkül tehát sem helyes úrvacsorázás, sem unio mystica nem lehetséges. Magunk részéről azonban el tudnánk képzelni, már exegetikai álláspontunknál fogva is, helyes úrvacsorázást ennek *nyilvános hitvallásszerű kifejezésre juttatása nélkül*. Hiszen Isten előtt a szív érzelmei a fontosak. És így megegyezés hiányában, semhogy egyenetlenség legyen, inkább abbahagyandók a kérdések. Láttuk, a reformátorok nem így nyilatkoztak. Ők kivánták a nyilvános hitvallástételt is, ami persze már csak a hívők együttes hiterősítése szempontjából is fontos. Amennyiben azonban hitvallást akarunk tenni, akkor már csakugyan benne kell lenni e fenti elemeknek. Hogy tegyen valaki hitvallást más-ként, mint ahogy azt hiszi s mint ahogy szent meggyőződése szerint a ker. hit is azt tartalmazza? Teljesen helytelen felfogás tehát valami olyan formulárét megállapítani akarni, mely mindenkinek közös hitét tartalmazza. Ilyen egyáltalán nincs, mert hiszen a megigazító hit a Krisztus érettségünk való haláláról s feltámadásáról való bizonyosságtétel. Itt nem lehet valamit lealkudni belőle, vagy hozzátenni. Egy a hit. Ennek nincs minimuma, mint amelyet mindenki elfogadhatna. A liturgiális bizottság javaslata egyenesen kizárja ezt a hitet, inkább belefér abba valami methodisztikus megtérési elmélet, amely bizony magyar népünk lélektanával egyáltalán nem egyeztethető össze.

Egy a hit, mondjuk. — Ezen egy hit körül forgott a vitatkozás kezdettől fogva s azt magyarázták némelyek így, mások úgy. Természetesen ugyanazon kifejezésekről volt szó, csak hogy más értelmezésről S így van ez most kompromisszumos javaslatunkkal is. Magyarázza ki hogy akarja, nekünk benne van a mi hitünk teljes tartalmilag és így elfogadásra is azt ajánlja e kis füzet.⁷⁶

⁷⁵ Az újabb dogmatikusok nem elégedve meg Kálvin kifejezéseivel, *Krisztus személyiségét* teszik meg az unio mystica szubjektumául. A kifejezés elég elasztikus s így értéke is használatától függ.

⁷⁶ Szerző ezt a liberálizmus teljes megóvása mellett teszi. Egyébiránt természetesen használatba lehetne venni az apostoli hitformának, vagy a nicaei hitvallástételnek elmondását is, mint az a reformátoroknál volt s külföldön ma is van, de bizonyára ez sem tetszenék. Sőt szerző maga részéről is ide iktatja az általa helyesnek tartott kérdés formulát, a nélkül, hogy azzal, mint indítvánnyal lépne fel. A ker. hitnek megfelelő lenne pl. ez a formula:

Hiszem, hogy legkevésbé egyházi részről gondolnak valami megcsontosodott formulára, aminek a protestantizmus fejlődésképesége mondana ellen s amilyenel konfesszióink sem vádolhatók. — Amennyiben tehát csakugyan akarunk kérdéseket feltenni, mert ezek nélkül úrvacsora elképzelhető, bárha azokat éppen abból a szempontból elhagyni, mert manapság már nem hiszik őket, kissé bajos, csak *hadd maradjon a már létrejött megegyezés, amelyet felbontani nincs semmi ok.*

Egyébiránt a hitvallástételnek az *egész istentisztelet összhangjába kell természetszerűleg beilleszkedni.* Már a bűnbevallásnak kell tartalmaznia ugyanezen elemeket s az ígehirdetés szintén nem beszélhet másról. S kérдем, mi értelme van az abszolúciónak, ha az nem a Krisztus útján nyert kegyelem kijelentője akar lenni? Oh nem a Krisztushoz felemelés foglaltatná abban, mert az csak frázissá lenne, hanem ugyanazon papi funkció, mely a róm. kath. egyházban élet és halál felett rendelkezik; az ingyen kegyelem Jézus érdemét feltételezi, másra tekintettel pedig senkinek sem hirdethető a bűnbocsánat. A hitvallástétel elhagyásának tehát magán a lényegen nem volna szabad változtatnia. Hanem igenis változtatna a hitvallástétel liturgiai bizottság által javasolt megfogalmazása, mely az egésznek összhangjába sem illenék.

Ha liturgiális bizottság feladatát úgy akarná felfogni, hogy az egységes liturgiában neki a ker. hit modernizálása a feladata, semmi esetre sem jól volnának tagjai megválasztva. Az apostolok és reformátorok hitének köszönhetjük mi konfesszióinkat s istentiszteleti rendtartásunkat egyaránt. Ha egységes akar az a liturgia

Hiszitek-é, hogy az Istentől igazságban, szentségben és ártatlanságban teremtet első embernek esete miatt ti magatok is mindenestől fogva bűnösök, gyarlók és esendők vagytok s büntetést: halált és kárhozatot érdemeltetek?

Hiszitek-é, hogy Isten az ő szent Fiát, az Ur Jézus Krisztust emberi testben elbocsátotta, ki ugyanazon testben érettünk eleget tévén halálában, a bűn és kárhozat erejét megtörte s vére hullásával számunkra új szövetséget hozott létre?

Hiszitek-é, hogy az úrvacsora jegyeiben az Idvezítő halála a ti halálotok s feltámadása a ti feltámadástok lesz, azaz bűntől megváltottan, boldog örök élet osztályosai vagytok?

Igéritek-é, hogy háládatosságból egész élteteket az Urnak szentelitek és már e jelenlevő világban, mint az ő megváltottai, az ő dicsőségére éltetek?

lenni, most is az egyházi közhitből kell annak fakadnia. Én azt hiszem tévednek, midőn némelyeknél modern műveltségük akadályának tartják a régi hitet. A műveltségnek, fejlődésnek minden protestáns ember szívből barátja, ami előhaladást az emberi művelődés mutat, azt elfogadni prot. elvünkől folyó kötelességünk. Ebből azonban nem az következik, hogy valami más irányba tereljük a lelkeket, mint ahol eddig megnyugvást, békességet, szilárd bizalmat találtak, az is kérdés lévén, hogy sikerülhet-e? Avagy kérdezzük meg a milliókat, mit keresni mennek az úrasztalához? A lélek akar ott ünnepelni. A földi nyomorúságok, bajok, szenvedések között összetört, a saját gyarló semmiségét, menthetetlenségét érző lélek — távol minden önbizakodástól, önértékeléstől — hogy reményének egyedüli horgonyát a Krisztusban nyújtott kegyelembe vesse, hogy a halálos ágyon is Krisztussal egyesülvén, romlandóságból örökkévalóságba öltöztessék. Ezt a hitet nem dönti meg semminemű modern tudomány. Kegyelem mindaz, amire földi, véges, gyarló ember itt a földön képes, szeretet, öröm, békesség, jóság csak az örökkévalóság viszfénye mirajtunk. Az a kegyelem, mely Krisztusban eszközévé választ, tehet egyedül örökkévalóságának is rászesévé.

Semminemű tudomány, semminemű bölcselkedés nem biztosíthatja az egyéni fentmaradás hitét, egyedül a Jézus halálába s feltámadásába vetett hit. S ettől a hittől megfosztani akarni épen most az emberiséget, mikor határainkat immár köröskörül domboruló sirok védik, mikor a földi nyomor, szenvedés önkéntelenül átsóhajt egy jobb hazába, a szellemi élet katasztrófájával volna egyenlő. Akkor öltene még csak gyászt és keserűséget ez az ország, ha ez a hite sem maradna meg. Millió megtört szív sóhaján át tekintsük ezt a hitet s nem a rideg ész okoskodásainál. Ártasz valakinek e hittel? bizonyára nem. De igazságérzetteddel nem tudod összeegyeztetni annak állítását? Tévedsz, mert lelked követeli azt a hitet. Csak a feltámadott Krisztussal kell az összeköttetést keresned, bizonyosságod is meg lesz felőle. Csodás misztikája annak az úrvacsorának, hogy az érettünk megholt és feltámadott Idvezítővel való egyesülést munkálja. Ha vele halunk meg, vele együtt fogunk élni.

BERNOLINI EGYETEM KÖNYVTÁR
Leit.
173-1958